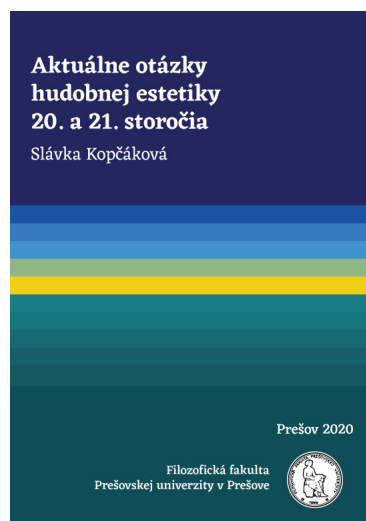

Aktuálne otázky hudobnej estetiky 20. a 21. storočia

Lukáš Makky

Kopčáková, S. (2020) *Aktuálne otázky hudobnej estetiky 20. a 21. storočia*. Prešov: Prešovská univerzita v Prešove, 225 s., ISBN 978-80-555-2522-8.

Slávka Kopčáková začína svoju publikáciu *Aktuálne otázky hudobnej estetiky 20. a 21. storočia* slovami „Hudobná estetika ako filozoficky fundovaná vedecká disciplína prechádza v posledných desaťročiach procesom svojej sebaaktualizácie, čo je do veľkej miery výsledkom rýchlosti a naliehavosti, s akou sa vynárajú nové témy, nové média a nové civilizačné problémy ovplyvňujúce tvorbu, vnímanie, apercepčné návyky a samotnú recepciu hudby.“ (Kopčáková, 2020, s. 5) Vytyčuje tak problémy hudobnej estetiky súčasnosti, ktoré považuje za hodné skúmania, zároveň ilustruje komplexnosť problematiky, ktorou sa dlhodobo zaoberá. K problémom, ktoré sú mapované v recenzovanej publikácii, sa za poslednú dekádu pravidelne navracala a vlastné pozície neustále prehodnocovala, transformovala a dlhodobo a systematicky rozvíjala.

Predkladaná publikácia predstavuje logické a premyslené vyselektované zhrnutie autorkou doteraz skúmaných teoretických problémov, ktoré považuje za ústredné oblasti hudobnej estetiky, estetického myslenia ale aj hudobnej

vedy, čomu zodpovedá aj ich usporiadanie do vlastného systému. V priereзовom horizonte neustále, avšak veľmi erudovane 'balansuje' medzi empirickým (muzikologickým) výskumom, ktorého výsledky sú následne zhutnené jej estetickými úvahami o abstraktných konštantách a ústredných problémoch estetiky, s dôrazom na jej špecializáciu prioritne na teóriu, systematiku a dejiny hudobnej estetiky. Autorka je výrazne formovaná slovenskou hudobnoestetickou tradíciou, čo je potrebné v kontexte publikácie a problémov, ktoré sú tu diskutované, rozhodne vyzdvihnúť ako pozitívum a silnú stránku monografie. Zaraďuje sa tak do úzkej skupiny pokračovateľov našej myšlienkovvej tradície, založenej najmä Jozefom Kresánkom, v novšom období Renátou Beličovou a Markétou Štefkovou. Súčasťou tejto tradície je neustály dialóg s nemeckou muzikológiou a jej autormi, ktorí sa koncentrovali prednostne na estetické otázky hudby (Hans Heinrich Eggebrecht, Carl Dahlhaus). Komplementárnym prvkom je komparácia s výsledkami angloamerickej tradície prezentovanej filozofmi ako Jerrold Levinson, Roger Scruton a i.

Monografia je rozčlenená na štyri hlavné kapitoly mapujúce ústredné problémy a samostatné teoretické celky súčasného diskurzu: *1 Hudobná estetika* (s. 8 – 52), *2 Hudobné myslenie* (s. 53 – 80), *3 Hudobné dielo* (s. 81 – 123) a *4 Hudobná ontológia* (s. 124 – 168). Metodologicky autorka avizuje fokusový prístup namiesto obvyklej cesty prezentácie historizujúcich rekapitulácií známych faktov. Pomocou starostlivo vybraných príkladov, ktoré predstavujú funkčne zacielené historické sondy, publikácia ponúka autentické a neschematické skúmanie. Kapitola *1 Hudobná estetika* obsahuje historicko-reflexívnu rekonštrukciu vývojevej trajektórie, v rámci ktorej sa chápanie, obsah a metódy hudobnej estetiky formovali: v zásade ide o historický prierez od antiky vo forme rozvíjania priorizovaných téz. Kopčáková síce nesľubuje 'dejepis' hudobnej estetiky (a ani k nemu neskĺzne), ale bez toho, aby zobrala do úvahy základné kontúry historických kontextov vývoja disciplíny, pochopiteľne, skúmanie tak, ako ho designovala, by nebolo možné. Historický exkurz je nasledovaný pokusom o definíciu hudobnej estetiky, ktorej bázou je primárne pomenovanie jej predmetu (kap. *1.2 Hudobná estetika – predmet, aktuálne témy a výzvy*). Hudobná estetika sa podľa Kopčákovvej (2020, s. 15) „prezentuje ako teoretická filozoficky a súčasne muzikologicky fundovaná veda, [...] je vedou čiastočne nomotetickou, [...] a čiastočne idiografickou [...] usiluje sa o prepojenie oboch prístupov.“ Komentovaná časť textu vrství vo veľkom množstve faktografickú bázu a názorové konfrontácie, čím vzniká hutný logicky usporiadaný celok, ktorý je aj napriek svojej šírke a hĺbke systematický a prehľadný. Autorka hľadá odpovede na dvojicu otázok („či si hudobnú estetiku stále 'prajeme' [...] alebo či ju reálne potrebujeme“, Kopčáková, 2020, s. 25), ktoré aktualizujú perspektívu hudobnej estetiky.

Provokatívnu a odvážnu optiku volí Kopčáková v nadväzujúcej kapitole *2 Hudobné myslenie*, keď sa usiluje skúmať hudobné myslenie ako jednu z podôb estetického myslenia. Hudobné myslenie definuje ako „viacznačný teoretický pojem označujúci proces, superdisciplínu, či teoretický konštrukt, ktorý je pojmovým konceptom a produktom výlučne európskeho hudobnoestetického

myslenia.“ (Kopčáková, 2020, s. 54) Dôležitú rolu v ponímaní a vysvetlení hudobného myslenia zohráva jeho verbalizácia, nie jeho procesualnosť. Pod vplyvom Wolfganga Welscha a jeho koncepcie estetického myslenia, kde vnímanie, myslenie, imaginácia a reflexia nestoja proti sebe, autorka sumarizuje a naznačuje, že v prípade hudobného myslenia by mohla hrať dôležitú úlohu „mobilizácia vnímavého myslenia a rozvíjanie podnetov reflektujúceho, uvažujúceho vnímania.“ (Kopčáková, 2020, s. 63) Opiera sa súčasne aj o exaktnejšie hudobnoteoretické tézy Hansa Heinricha Eggebrechta, čím vnáša do problému systematické teoretické rámce, keď tvrdí, že „hudobné myslenie je nielen prameňom či pôvodcom hudobného produktu samotného, [...] ale aj teórie.“ (Kopčáková, 2020, s. 69) Hudobné myslenie (ako sumarizuje autorka) predstavuje potom druh umeleckého myslenia, ktoré nie je myslením teoretickým, ale výsledkom spätnej rekonštrukcie výsledkov umeleckej tvorby. Sprostredkovateľom hudobného myslenia je hudobný jazyk, ktorý má svoje pravidlá, limity a potenciál. Výsledkom jeho použitia je „hudobné dielo (kompozícia) ako koncentrát a zároveň zdroj či návod (sled inštrukcií) smerujúci k zážitku estetická.“ (Kopčáková, 2020, s. 80)

Ontologické otázky hudby, ktoré sú autorkou vytýčené a starostlivo vyselektované, sú rozvíjané v posledných dvoch kapitolách práce: v jednej explicitne, v druhej implicitne. Kapitola 3 *Hudobné dielo* má za cieľ objasniť pojem hudobné dielo z viacerých hľadísk, keďže sa na prvý pohľad zdá, že v ére dominancie inštitúcií, umeleckej pluralite a fúzovania ako modu vivendi, stratil svoje opodstatnenie resp. prekonal cestu terminologického metamorfovania ako rozostrenia svojich významov. Autorka si súčasne uvedomuje, že ak je hudobné dielo uchopiteľným produktom a do určitej miery aj cieľom, predmetom a výsledkom estetického myslenia, nemožno súhlasiť s poukazmi na jeho neopodstatnenosť ako pojmu a so spochybňovaním jeho existencie, čo sa sporadicky vynára v teóriách ako napr. fikcionalizmus, nominalizmus etc.

Na základe historických prístupov možno hudobné dielo vnímať na jednej strane ako niečo statické (uzavreté, definované), na strane druhej ako niečo, čo je procesuálne, dynamické, plynúce a najmä interpretačne a významovo 'otvorené'. Rovnako ako v prípade umenia (ako jeho pojmovej nadmnožiny) ide o pojem, ktorého definícia nemôže byť nikdy dostatočne uspokojivá pre všetky zainteresované strany, hlavne z dôvodu rôznorodej metodológie, teoretických prístupov či dynamiky umeleckého vývoja. Autorka si je vedomá aj tejto skutočnosti, čo dokazuje snahou o hlbšiu kategorizáciu, teoretické preverenie pojmu hudobné dielo a hudobného artefaktu ako jeho existenčného komplementu, vydávaného pomerne často (avšak nesprávne) za jeho ekvivalent či až synonymum. Otázku umeleckosti a problematiky takéhoto statusu rozvíja Kopčáková ďalej, minimálne keď komentuje 'pomínavosť' umeleckých produktov, alebo keď konštatuje, že „nie každý umelecký výtvor musí nevyhnutne nadobudnúť status umeleckého diela. Prílišné akcentovanie 'dielovosti' nivelizovalo pojem a vytrhlo ho z jeho pôvodných kontextov.“ (Kopčáková, 2020, s. 106)

Ontologické otázky hudby (ako predmet subdisciplíny hudobnej filozofie, ktorou je hudobná ontológia) sú v súčasnom prostredí dynamickej

transformácie umeleckej praxe veľmi aktuálnou a živou oblasťou výskumu, keďže ponúkajú metodologicky pomerne dobre uchopiteľné nástroje, napomáhajúce vyrovnáť sa s (ne)existenciou hudobného diela. „Hudobné dielo sa stalo niečím, čo môže existovať aj za predvedením a mimo predvedenia, pretrváva v čase v textovej forme (notácia, partitúra), čím nadobudlo významný stupeň objektivity.“ (Kopčáková, 2020, s. 126) Ontológia musí skúmať a vyhodnocovať samotnú existenciu 'predlohy', ktorá je nemenná a jej hudobnej interpretácie, alebo transformácie, ktorá sa odlišuje od predvedenia k predvedeniu. Hľadanie arbitra v podobe jednej alebo druhej úrovne umeleckého diela rieši autorka textu odkazom na autenticnosť, ktorá predstavuje ďalšiu kľúčovú (významami nasýtenú) estetickú kategóriu. Autenticnosť však problém nerieši, len ukazuje a naznačuje možné čiastkové problémy, riešením ktorých sa pojem môže teoreticky objasniť, ako sú autenticnosť notácie, autenticnosť interpretácie, autenticnosť pocitov, autenticnosť predvedenia, autenticnosť ako otázka pravdy, autenticnosť ako vernosť notovému záznamu a jeho realizácie atď.

V prípade publikácie *Aktuálne otázky hudobnej estetiky 20. a 21. storočia* ide o ambiciózne projekt, ktorý mapuje širšiu sféru hudobnej estetiky, a to zámerne systematicky, aby čitateľ nestratil nič a dokázal uchopiť obsah textu natoľko, aby sa s ním dokázal stotožniť alebo s ním aj (na základe ďalších vlastných argumentov čitateľa) nesúhlasiť. Autorka prináša viaceré užitočné a originálne sumarizácie pohľadov na problém a obohacuje diskurzívne kontexty súčasnej hudobnej estetiky. Presvedčivo dokázala, že estetika a muzikológia sú na podobných špecializovane orientovaných skúmaníach závislé a na lepšom prieniku a teoretickú verifikáciu jednotlivých skutočností potrebujú prístup špecializovaného hudobného estetika, ktorý z inštrumentára filozofických a muzikologických metód skúmania dokáže navrhnúť či odporučiť metodologické nástroje pre adekvátne skúmanie hudby ako estetického, umeleckého (ale zároveň aj ontologického) problému. V rovnakej miere, v akej je táto monografia zásadná pre hudobnú estetiku ako dvojdomú vedeckú disciplínu (súc subdisciplínou estetiky a súčasne aj muzikológie v ich starších systematikách), môže byť v mnohom inšpiratívna aj pre estetiku, ktorý pri riešení všeobecnejších teoretických otázok hľadá vhodný spôsob ako preniknúť do konkretizovaných diskurzov umeleckého estetického v oblasti hudobného a zvukového umenia. Monografia *Aktuálne otázky hudobnej estetiky 20. a 21. storočia* je v našich podmienkach (nakolko komunita estetikov hudby na Slovensku je prakticky spočítateľná na prstoch jednej ruky) priekopníckym činom, ktorý prináša podnetné a inšpiratívne závery. Dokladuje autorkino dôsledné syntetické a celostné estetické myslenie ako spôsob uchopovania problémov umenia, čím ju zaraďuje medzi popredných reprezentantov disciplíny.

Lukáš Makky
University of Presov, Faculty of Arts
Institute of Aesthetics and Art Culture
17. novembra 1, 080 01 Prešov, Slovakia
lukas.makky@unipo.sk